

Joop Dirksen, Jos Schilleman,
Ruud Kraaijeveld, Ton Kox,
Bram Noot en Josje Hamel

Vijf zelfportretten van GLO-methoden

Een geïntegreerde literatuurmethode is een onmisbare schakel bij de invulling van het programma voor GLO. Hoewel het in principe de school is die de aard en de mate van integratie bepaalt, zullen de leergangen hierbij zeker een richtinggevende rol gaan spelen. De gastredactie legde een achttal vragen voor aan auteurs van vijf leergangen: Joop Dirksen (*Dossier Lezen*, Meulenhoff), Jos Schilleman (*Eldorado*, Meulenhoff), Ruud Kraaijeveld e.a. (*Globe*, literatuur voor de tweede fase, Thieme), Ton Kox en Bram Noot (*Literatuur zonder grenzen*, EPN) en Josje Hamel (*Metropool*, Wolters-Noordhoff). Hierdoor ontstonden vijf zelfportretten waaruit één ding duidelijk naar voren komt: (vergaande) integratie wordt mogelijk gemaakt, maar niet opgedrongen. Voor de volledigheid maken wij u attent op het literatuurpakket *Literaire Wereld* dat bij uitgeverij Malmberg voor alle talen in ontwikkeling is.

Wat zijn de belangrijkste uitgangspunten geweest bij het schrijven van de leergang? Waarom heeft het auteursteam gekozen voor een vakoverstijgende benadering?

Dossier Lezen

Uitgangspunt bij de ontwikkeling van *Dossier lezen* was: een literatuurmethode moet – zoals de Vakontwikkelgroep dat heeft voorgesteld – de leerling, de lezer centraal stellen; moet belangstelling voor literatuur kweken of vergroten door de leerling duidelijk te maken wat literatuur voor hem persoonlijk kan betekenen, door hem te laten ervaren dat er voor iedereen boeken zijn die 'raken'. Literatuuronderwijs heeft te lang een puur technisch, cognitief karakter gehad. Natuurlijk moet een leerling kennis bezitten van die 'technische' kant, oog hebben voor vorm, structuur, stijl. En natuurlijk is cultuurhistorisch besef belangrijk, maar lezen is in eerste instantie een kwestie van opgaan in de tekst, in de wereld die de auteur heeft geschapen. *Dossier lezen* wil aan de hand van zorgvuldig gekozen, in de praktijk getoetst tekstmateriaal (complete korte verhalen, gedichten en romanfragmenten) leerlingen 'literair competent' maken: leerlingen de benodigde kennis en vaardigheden bijbrengen om te kunnen communiceren met en over literatuur.

Eldorado

Tot nu toe ging men in de verschillende talen uit van deels andere periode-indelingen en van een eigen begrippenapparaat. Dat heeft geleid tot doublures, tot onduidelijkheden voor de leerlingen en tot verspilling van kostbare literatuururen. Met behulp van *Eldorado* kunnen de vakken samenwerken zoveel als ze willen. Een gemeenschappelijk overzicht van de West-Europese cultuur- en literatuurgeschiedenis en van literaire begrippen zorgt voor een efficiënte besteding van de (gehalveerde!) studiebelasting en voor eenduidigheid van de terminologie. Dat biedt overzicht en samenhang, legt de nadruk op het lezen van literatuur in het algemeen en vormt een voorbereiding op het lezen van literatuur door volwassenen die zich wat hun keuzes betreft ook niet laten bepalen door landsgrenzen. Tekstervaring staat centraal, maar *Eldorado* bevat ook de nodige kenniselementen die geleerd en getraind zullen moeten worden om die ervaring vorm te geven en te verdiepen, zoals literatuurgeschiedenis, een begrippenapparaat en structuuranalyse. Door de synthese van tekstervaring en tekstbestudering ervaart de leerling dat lezen niet alleen plezierig, maar ook nuttig is en het mogelijk maakt veel te weten te komen over jezelf en de wereld door allerlei levensvormen en levensbeschouwingen te verkennen.

Globe

Bij de ontwikkeling van *Globe* heeft de auteurs steeds voor ogen gestaan dat geïntegreerd literatuuronderwijs mogelijk moet zijn mét behoud van de eigen literatuur. Daarom bestaat *Globe* uit verschillende literatuurmethoden, *Laagland* (Nederlands), *A Joy Forever* (Engels), *An die Freude* (Duits) en *Un peu d'amour et d'amitié* (Frans), die op elkaar zijn afgestemd én die elk een groot aanbod van teksten in de oorspronkelijke taal bevatten. Een belangrijk uitgangspunt van *Globe* is dat de talensecties ieder afzonderlijk in meer of mindere mate geïntegreerd literatuuronderwijs kunnen geven. Daarnaast zorgt de samenhang van *Globe* ervoor dat er minder overlap van stof is en er meer tijd voor het lezen overblijft. In de informatieboeken van *Laagland* staat alles wat een leerling moet weten over het lezen van literatuur, literaire begrippen en het leesdossier. In het informatieboek vwo maakt de leerling bovendien kennis met de Nederlandse literatuurgeschiedenis in de context van de West-Europese cultuurgeschiedenis. In alle literatuurmethoden van *Globe* staat een tijdperk waarin leerlingen snel kunnen opzoeken welke plaats een schrijver of tekst in de Europese literatuurgeschiedenis inneemt. Een ander wezenlijk uitgangspunt van *Globe* is dat de leer-

lingen lezen en tekstervarend bezig zijn. *Globe* biedt een grote variatie van teksten. De relatie tussen tekst en lezer staat steeds centraal. Daardoor ontwikkelen de leerlingen hun persoonlijke leessaak. Verder helpt *Globe* de leerlingen bij de systematische opbouw van hun leesdossier.

Literatuur zonder grenzen

Het belangrijkste uitgangspunt van *Literatuur zonder grenzen* is de opvatting dat literatuur een kunstvorm is met taaloverstijgende kenmerken die voor de leerlingen zichtbaar moeten worden. Een tweede belangrijk uitgangspunt is dat elke school, in de praktijk van het literatuuronderwijs, de mate en de inhoud van de integratie, binnen het kader van de summere voorschriften op dit punt, zelf moet kunnen bepalen. Persoonlijk zien de auteurs geïntegreerd literatuuronderwijs niet als een noodsprong vanwege de geringe hoeveelheid tijd die voor literatuur overblijft. De taaloverstijgende aanpak betekent een verrijking voor zowel leerlingen als docenten. Allerlei verschijnselen in en rond de literatuur kunnen veel beter begrepen worden zonder de beperkingen van het nationale kader.

Metropool

In het literatuuronderwijs komt de nadruk te liggen op de persoonlijke literaire ontwikkeling van de leerling. *Metropool* wil literatuur dan ook dichterbij de leerlingen brengen en laten zien dat literatuur verband houdt met de werkelijkheid om hen heen. Een van de belangrijkste eindtermen in het nieuwe examen literatuur is dat de leerling zijn eigen mening over literaire werken kan verwoorden en onderbouwen. Met *Metropool* doen de leerlingen de kennis en vaardigheden op die daarvoor nodig zijn. *Metropool* besteedt veel aandacht aan tekstervaring en er wordt veel geoefend met het geven van een goed beargumenteerde mening. Om de teksten beter te kunnen begrijpen en verwerken, bevat *Metropool* ook theorie over literaire begrippen en literatuurgeschiedenis. Een ander uitgangspunt van *Metropool* is dat er zowel door de verschillende secties afzonderlijk als geïntegreerd literatuuronderwijs mee gegeven kan worden. Tevens biedt *Metropool* de mogelijkheid voor samenwerking met het vak CKV-1.

Op welke manier bevordert de leergang de integratie in het literatuuronderwijs?

Dossier Lezen

Of het literatuuronderwijs nu door één docent, één sectie of meerdere secties gegeven wordt, of een leerling nu alleen Nederlands en Engels heeft of ook Duits en/of Frans kiest, *Dossier lezen* is voor al die situaties een effectieve en adequate methode, waarin – gezien het geringe aantal uren dat voor literatuuronderwijs beschikbaar is – elke vorm van overbodige overlap vermeden wordt.

Eldorado

Afhankelijk van de keuzes die op school gemaakt worden, is het mogelijk om met behulp van *Eldorado*

apart literatuuronderwijs per taal te verzorgen, volledige integratie na te streven of een tussenstadium te kiezen. *Eldorado* maakt een groeimodel mogelijk dat uiteindelijk leidt tot volledige integratie van literatuuronderwijs.

Globe

De literatuurmethoden van *Globe* gebruiken hetzelfde begrippenapparaat en volgen hetzelfde didactische model. Daardoor is de aanpak in alle methoden voor leerlingen duidelijk en samenhangend. De leerlingen zullen sneller verbanden zien en meer gebruik maken van eerder opgedane leeservaringen. Alle literatuurmethoden van *Globe* zijn in een herkenbare lay-out gegoten en hanteren dezelfde pictogrammen voor verwijzingen. De vaardigheden voor het lezen van literatuur en het opbouwen van het leesdossier worden in *Laagland* ontwikkeld, waarna deze ook kunnen worden toegepast in de overige literatuurmethoden. In de vwo-delen van *A Joy Forever*, *An die Freude* en *Un peu d'amour et d'amitié* worden gedeeltelijk dezelfde aaneengesloten literaire perioden aangeboden.

Literatuur zonder grenzen

In de eerste twee hoofdstukken van zowel het havo- als het vwo-deel van *Literatuur zonder grenzen* wordt de basis gelegd voor het ontwikkelen van de literaire smaak en het omgaan met literatuur. Alle talen kunnen zich op het hierin aangeboden basisinstrumentarium baseren. Samenwerking op het gebied van de literatuurgeschiedenis op het vwo wordt mogelijk gemaakt door een uitgebreide taaloverstijgende inleiding in elk van de literair-historische hoofdstukken, die de periode vanaf de Middeleeuwen tot het heden beschrijven. In het havo-deel worden in vier hoofdstukken Nederlands-, Engels-, Frans- en Duitstalige teksten rond hetzelfde thema aangeboden. Wanneer een school kiest voor een meer intensieve vorm van samenwerking, bijvoorbeeld in de vorm van projecten, kunnen de volledige hoofdstukken, gelijktijdig bij alle talen, aan de orde worden gesteld.

Metropool

Metropool heeft voor elke taal een aparte, volwaardige leergang. De methode bestaat uit themaboeken voor Nederlands, Engels, Duits en Frans. Elk themaboek bestaat uit vier thema's (over jongeren, heimwee en verlangen, verzet en de ontmoeting met andere culturen), die voor alle talen gelijk zijn, maar uiteraard taalspecifiek worden ingevuld. Nederlands heeft nog twee extra thema's (over Middeleeuwen en poëzie), waarin wat meer aandacht geschonken wordt aan literatuurgeschiedenis. Aan het eind van elk thema is een pagina opgenomen met vakoverstijgende opdrachten en leessuggesties. Bij de methode hoort een algemeen basisboek waarin een handleiding voor het leesdossier, een groot aantal verwerkingsopdrachten, een behandeling van literaire begrippen en een overzicht van de Europese literatuurgeschiedenis staan. Aan het eind krijgen de leerling suggesties hoe en waar ze zich kunnen documenteren.

In hoeverre is het mogelijk met de leergang (gedeelte-

lijk) een eigen invulling aan ieder vak afzonderlijk te geven?

Dossier Lezen

Het (basis)boek voor Nederlands biedt alle kennis en vaardigheden die nodig zijn voor het omgaan met literatuur in het algemeen en de Nederlandstalige literatuur in het bijzonder; de katernen voor de moderne vreemde talen leveren materiaal dat aansluit bij het basisboek, maar afhankelijk van de wensen in samenwerking of los uitgewerkt kan worden. Door het basisboek te combineren met de mvt-katernen is er dus alle mogelijkheid om meer of minder intensief samen te werken tussen de verschillende secties.

Eldorado

Eldorado is opgezet met als doel integratie van het literatuuronderwijs te helpen verwezenlijken. Maar de methode dwingt daar niet toe. Wie met behulp daarvan literatuuronderwijs direct en volledig wil integreren, kan dat. Wie wat langzamer op weg wil naar integratie van vakken in het ene vak Literatuur, die kan met de methode eveneens uit de voeten. De aparte tekstboeken met opdrachten voor Duits, Engels, Frans en Nederlands bevatten per taal aanvullingen op de algemene cultuur- en literatuurgeschiedenis in het basisboek. En de voorbeelden in de afdeling Literaire begrippen zijn gekozen uit de West-Europese literatuur. Samenwerking tussen de talen ligt vandaaruit voor de hand, maar het moet helemaal niet.

Globe

Met *Globe* is geïntegreerd literatuuronderwijs mogelijk, maar de methode dwingt scholen daar niet toe. *Globe* is juist ook zó opgezet dat er literatuuronderwijs per taal mee kan worden gegeven. Iedere talentdocent kan met *Globe* een eigen invulling geven. Het eigen karakter van de literatuur van een taal blijft in de verschillende literatuurmethoden behouden. Zo worden de Engelse, Duitse en Franse literaire teksten en fragmenten niet vertaald aangeboden. Voor vwo leggen de methoden van *Globe* specifieke accenten in de literatuurgeschiedenis waar dit kenmerkend voor de literatuur van die taal is.

Literatuur zonder grenzen

Met *Literatuur zonder grenzen* kunnen de secties zowel minimaal als maximaal samenwerken. In het vwo-deel eindigen de literair-historische hoofdstukken steeds met vakspecifieke paragrafen. De verbreding en verdieping van de literatuurgeschiedenis kan dus in samenhang, via projecten, maar ook door elk vak naar eigen goeddunken vakspecifiek worden ingevuld. In het havo-deel kunnen de thema's in projectvorm, maar ook in een willekeurige volgorde, per taal, aan de orde worden gesteld. In het vwo-deel worden geen langere teksten met tekst-gebonden opdrachten aangeboden. De keuze is aan de docent of hij überhaupt met fragmenten wil werken. Zowel het havo- als het vwo-deel bevatten een zestigtal tekst-onafhankelijke verwerkingsopdrachten, die naar

keuze van docent of leerling op elk(e) tekst(fragment) kunnen worden toegepast.

Metropool

Metropool is geschikt voor literatuuronderwijs per taal, volledig geïntegreerd literatuuronderwijs en alle vormen die daartussen zitten. Het is mogelijk alleen het basisboek gemeenschappelijk te behandelen en de thema's per vak. Door de afstemming van de thema's is het echter ook goed mogelijk de thema's vakoverstijgend te behandelen. De vakoverstijgende leesdossieropdrachten en leessuggesties aan het eind van ieder thema ondersteunen een dergelijke aanpak. Bovendien worden er in de docentenhandleiding suggesties gedaan voor vakoverstijgend literatuuronderwijs.

In hoeverre is er rekening gehouden met samenwerking tussen de talen en CKV-1?

Dossier Lezen

Bij CKV-1 komt de kennis van kunst en cultuur aan de orde aan de hand van thema's. Ook *Dossier lezen* is deels thematisch opgezet. Samenwerking met CKV-1 is dus goed mogelijk door thema's uit *Dossier lezen*, waaromheen literaire teksten worden aangeboden, ook bij CKV-1 te behandelen. De dwarsdoorsnede door de literatuur in *Dossier lezen* wordt dan aangevuld tot een dwarsdoorsnede door alle kunstvormen.

Eldorado

De overzichten West-Europese cultuur- en literatuurgeschiedenis in *Eldorado* (in negen hoofdstukjes, van de voorgeschiedenis tot circa 1100 tot en met de periode na 1980) besteden in elk hoofdstuk relatief veel aandacht aan de ontwikkeling van de kunst. Het basisboek bevat diverse modellen voor leesverslagen, maar ook een model voor een verslag van een bezoek aan een toneel- of filmvoorstelling en voor een recensie. En de opdrachtenboeken bevatten verschillende voorstellen voor betekenisvolle uitwerkingen van de relatie tussen beeldende kunst en literatuur.

Globe

Bij CKV-1 draait het om een brede, algemeen vormende kennismaking van leerlingen met de verschillende kunsten. Kunstbeleving en reflectie staan in dit nieuwe vak centraal. In *Palet*, de CKV-1-methode van Thieme, neemt wereldliteratuur als één van de kunsten een belangrijke plaats in. De keuze van literaire fragmenten is afgestemd op die van *Globe*: in *Palet* komt hoofdzakelijk literatuur van buiten West-Europa aan bod, altijd in samenhang met andere kunsten. Omgekeerd wordt in *Globe* de literatuurgeschiedenis in relatie tot de overige kunsten geplaatst. Aansluiting bij CKV-1 is gemakkelijk te realiseren dankzij de losse themakaternen van *Palet*, die het mogelijk maken op elk moment een thema aan een reeks literatuurlessen bij *Globe* te koppelen. Daarnaast gaat *Palet* uit van hetzelfde didactische model als *Globe* en van de persoonlijke kunstervaring en smaakontwikkeling.

GLO: Ja, maar...

In de eerste plaats lijkt mij een efficiëntere benadering van literatuur een belangrijk aspect. Neem bijv. de behandeling van literaire stromingen. Als een leerling alle moderne vreemde talen in zijn pakket heeft, kan hij wel eens de pech hebben dat stromingen als bijv. Renaissance, Romantiek, etc., bij de diverse talen zeer uitvoerig behandeld worden, waardoor elk vak toch de nodige uren besteedt aan 'meer van hetzelfde'. Door goed overleg tussen de diverse secties kan door GLO een hoeveelheid theorie centraal gegeven worden waarbij de duidelijkste illustratieve voorbeelden uit de diverse talen naar voren kunnen komen.

Wil je trouwens als docent nog een beetje het idee hebben dat je op een bevredigende wijze bezig bent met literatuur, dan zul je wel overleg moeten plegen met de diverse secties, anders bereik je helemaal geen diepgang meer in de stof. Om deze diepgang te bereiken, zijn projecten tussen de diverse secties ook uitermate geschikt, bijv. een project als 'reizen'.

Overleg tussen diverse secties kost veel tijd en geduld. Uit ervaring weet iedereen dat een aantal mensen bij elkaar krijgen al heel moeilijk is, al helemaal als het erom gaat mensen geregeld bij elkaar te krijgen, waarbij je ook nog hoopt dat er mensen bij zijn die op een zelfde lijn zitten wat betreft het doceren van literatuuronderwijs in een nieuwe vorm. Dit zie ik als een groot probleem.

Een ander probleem lijkt mij de niveaubewaking aan de hand van objectieve maatstaven wat betreft de diepgang in de literatuur, waardoor je toch kunt vaststellen of een leerling oog heeft voor literatuur en of hij de stof ervaart, zonder genoeg te nemen met antwoorden als 'zo voel ik dat, zo ervaar ik dat', waardoor je blijft steken in de literatuurbeleving van een jong-volwassene, terwijl je als docent toch ook hoopt je leerling een soort 'meerwaarde' in literatuur mee te geven.

H. Baeten-Radschilder

Docente Nederlands, Stella Maris College, Meerssen (L)

Literatuur zonder grenzen

In het vwo-deel van *Literatuur zonder grenzen* ligt de nadruk op de literatuurgeschiedenis. Alleen waar de relatie tussen literatuur en andere kunstvormen bijzonder belangrijk of illustratief is, wordt expliciet naar bijvoorbeeld muziek, beeldende kunst of film verwezen. Bij CKV-1 worden kunst en cultuur aan de orde gesteld aan de hand van thema's. Aangezien zowel het havo- als het vwo-deel van *Literatuur zonder grenzen* een thematische invulling van (delen van) het literatuuronderwijs mogelijk maken, is aansluiting bij CKV-1 altijd denkbaar. De vele fraaie illustraties in beide delen van de leergang geven bovendien een schat aan CKV-materiaal!

Metropool

Elk thema bevat een CKV-1-aanvulling, waarin naast literatuur ook beeldende kunst, muziek, dans, film en fotografie aan de orde komen. Er is rekening gehouden met de verschillende domeinen van CKV-1. Er worden suggesties gedaan voor bezoek aan een voorstelling, concert of tentoonstelling die past bij het thema. Van dit bezoek kan de leerling verslag uitbrengen in het kunstdossier en/of het leesdossier. Tevens wordt er achtergrondinformatie gegeven over het tijdsbeeld, de kunstenaars, maatschappelijke achtergronden, kunststromingen en kunstvormen in relatie tot het thema. Luister-, kijk- en compositieopdrachten zorgen voor de nodige praktische activiteiten. Tot slot worden er aanwijzingen gegeven voor het verwerken en reflecteren in het kunstdossier. Met deze CKV-1-aanvulling biedt *Metropool* de mogelijkheid om vakoverstijgend literatuur- en CKV-1-onderwijs te realiseren.

Op welke manier bevordert de leergang de ontwikkeling van de literaire smaak en welke rol heeft het leesdossier daarbij gekregen?

Dossier Lezen

Smaakontwikkeling is een kwestie van de leerling stap voor stap inleiden in wat er zoal beschikbaar is aan teksten over heel uiteenlopende onderwerpen,

geschreven in diverse stijlen, met voldoende informatie daarover zodat iedere leerling, begeleid door de docent, zijn eigen keuzes kan maken. Het leesdossier moet voor de leerling zelf en voor de docent de individuele ontwikkeling zichtbaar maken vanaf de beginsituatie van de leerling in havo-4 of vwo-4 tot aan de afronding in de examenklas. Op 'mijn' school, het Eckartcollege in Eindhoven, hebben we al vele jaren praktijkervaring met het leesdossier. Deze ervaring plus alles wat ik ontwikkeld en bijeengebracht heb voor het *Handboek Leesdossier* (geschreven in opdracht van de SLO) is verwerkt in *Dossier lezen* en speciaal ook in het docentenboek.

Eldorado

Eldorado helpt de docent de literaire horizon van de leerling te verbreden en de leerling een kritische lezer te worden die zelfstandig met en over literatuur kan communiceren. Om dat hoofddoel te bereiken, legt *Eldorado* sterk de nadruk op de ontwikkeling van een persoonlijk leesdossier. Dat groeit gaandeweg en bestaat uit gevarieerde reacties: van spontane uitingen tot zorgvuldige verslagen, van voorgestructureerde rapportjes tot creatieve invallen.

Globe

Wie een literaire tekst leest, is primair gericht op de inhoud van het verhaal en op wat het effect ervan op jou als lezer is. Die natuurlijke situatie is het vertrekpunt in *Globe*. Leerlingen moeten zelfstandig keuzes kunnen maken en die keuzes kunnen begrijpen en motiveren. Ze moeten hun leeservaring uitbreiden om een literaire smaak te kunnen ontwikkelen. Daarom zijn in *Globe* veel literaire teksten en fragmenten van verschillende genres en uiteenlopende moeilijkheidsgraad opgenomen. Vanuit hun persoonlijke reactie en tekstbeleving werken de leerlingen naar tekstbestudering toe, waarna zij gefundeerde uitspraken over de tekst moeten doen en hun eindoordeel moeten geven. Bij elke tekst zijn tekstvervangingsopdrachten opgenomen. De leerlingen doen verslag van hun leeservaringen in hun leesdossier, waarvoor in de literatuurmethoden van *Globe* speciale opdrachten

GLO: ja, want...

Ik heb nu geen zin om alle bekende redenen zoals efficiëntie en samenhang voor de leerlingen weer op te lepelen. Niet dat ik het daar niet mee eens ben, maar deze redenen zijn zo vanzelfsprekend, bijna een open deur.

Waarom ik het zelf zo leuk vind om aan GLO te werken, is onder andere vanwege de uitwisselingsmogelijkheden die de samenwerking biedt met collega's van verwante disciplines. Zo kwamen wij er bij het opstellen van de syllabus Literaire Begrippen achter dat bij Engels een vertelperspectief meer is dan bij Nederlands: het objectieve hij/zij perspectief.

Zoiets is een interessante ontdekking. Komt dit perspectief in de Nederlandse literatuur niet voor, of is de onderverdeling bij Engels fijnmaziger? We zijn er nog niet helemaal uit, maar dat komt wel. Dit soort ontdekkingen, dat vind ik nou het leuke van samenwerken.

Esther Peze

Docente Engels, Rotterdams Montessori Lyceum

opgenomen zijn. De leerling werkt zo regelmatig en op systematische wijze zijn leesdossier bij.

Literatuur zonder grenzen

Literatuur zonder grenzen is een leergang die aansluit bij het literatuuronderwijs in de basisvorming. De kenmerken van jeugd- en triviaallectuur zijn de uitgangspunten bij de introductie van de specifieke eigenschappen van literatuur in de basishoofdstukken. Voor wat betreft de te lezen werken in de vier talen worden suggesties gedaan achter in het boek. Ook in de keuze van de verwerkingsopdrachten heeft de leerling een grote mate van vrijheid, dankzij het grote aantal tekstonafhankelijke opdrachten. Een leerlingvolgsysteem, dat opgenomen is in de docentenhandleiding, maakt het mogelijk de variatie van de uitgevoerde verwerkingsopdrachten te bewaken. Op het leesdossier wordt uitgebreid ingegaan in hoofdstuk 1, waarbij alle mogelijke onderdelen van het dossier worden besproken, zodat de leergang aansluit bij elke vorm van dossier die de school kiest.

Metropool

Metropool heeft gekozen voor een thematische aanpak, omdat hierbij meer dan bij een chronologische aanpak de leerling de mogelijkheid krijgt te ervaren hoe verschillende schrijvers een thema kunnen uitwerken. Hoewel de thema's niet literair-historisch zijn, bieden ze de leerling voldoende aanknopingspunten om de werken in een maatschappelijk en literair-historisch perspectief te plaatsen. De themaboeken bevatten veel gevarieerde literaire fragmenten uit diverse genres. Bij ieder fragment zijn opdrachten opgenomen. De eerste opdrachten zijn steeds bedoeld om de tekst te begrijpen, daarna volgt een aantal tekstveraringsopdrachten. Aan het eind van ieder thema staan complexere leesdossieropdrachten en suggesties om verder te lezen, zowel in de desbetreffende taal als in de wereldliteratuur. Het thema sluit af met twee of drie vakoverstijgende leesdossier-

opdrachten. Op deze manier kan de leerling literaire werken uit verschillende tijden, genres en culturen ontdekken en met elkaar vergelijken en zodoende zijn eigen leesmaak ontwikkelen. *Metropool* helpt de leerling een leesdossier aan te leggen. In het basisboek staat een handleiding voor het leesdossier en een uitgebreide lijst met verwerkingsopdrachten, waaruit de leerling kan kiezen als hij een boek heeft gelezen. De opdrachten bij de tekstfragmenten in het themaboek laten de leerling steeds oefenen zijn eigen mening beargumenteerd te formuleren. Deze opdrachten leiden uiteindelijk naar de complexere leesdossieropdracht aan het einde van het thema.

In hoeverre is het voor de leerlingen mogelijk zelfstandig met de leergang te werken?*Dossier Lezen*

De leerling kan in principe helemaal zelfstandig de methode doorwerken; hij krijgt alle handvatten daartoe aangereikt. Van de andere kant is het rendement natuurlijk een stuk groter als de docent zijn vakkenis en ervaring deelt met de leerlingen, bijvoorbeeld bij een bespreking van een van de korte verhalen of thema's in het boek, of door een auteur of een bepaalde periode uit de literatuurgeschiedenis wat meer reliëf te geven. In het docentenboek staan o.a. suggesties voor verschillende leerwegen, planning, en ideeën en materiaal voor tussentijdse toetsing en examinering. Bovendien komen allerlei aspecten van het literatuuronderwijs in de tweede fase (indeling van de beschikbare tijd; verdeling contacttijd en tijd voor zelfstandig werken; criteria voor leesverslag, leesdossier en profielwerkstuk) uitvoerig aan bod.

Eldorado

Zelfstandig leren moet geleerd worden. *Eldorado* zorgt voor een leerweg, onder andere door studiewijzers; diverse analyse- en evaluatiemodellen; aandacht voor belansverslagen en verschillende mogelijkheden voor zelfbeoordeling; zoekopdrachten voor het leren omgaan met bronnen; tijdsvermelding bij opdrachten en door studieplanners per hoofdstuk; antwoorden op leerlingniveau. De mogelijkheden zijn dusdanig in de methode opgenomen dat de docent zelf kan bepalen in hoeverre zelfstandig en autonoom werken mogelijk en gewenst is.

Globe

Een belangrijk uitgangspunt van *Globe* is zelfstandig werken. Leerlingen kunnen in principe alle boeken zelfstandig doorwerken. Opdrachten, instructies en theorie zijn steeds in heldere taal geschreven. In *Laagland* oefent de leerling in het plannen en het zelf organiseren van zijn werk. Verder kunnen de overzichtelijke werkwijzers in *Laagland* door de leerlingen zelfstandig worden gebruikt, zowel bij Nederlands als bij de andere talen. Daarnaast besteden alle literatuurmethoden van *Globe* aandacht aan de reflectie op het eigen leren. De mogelijkheden zijn dusdanig dat de docent zelf kan bepalen of hij de leerlingen meer of minder zelfstandig laat werken.

Literatuur zonder grenzen

Literatuur van de bovenste plank

Literatuur, geschiedenis en
leesdossier (J.A. Dautzenberg) en
Literaire wereld (Max Verbeek)

Een sterke basis voor vakoverstijgend literatuuronderwijs

100 procent toegesneden op de tweede fase

Zeer compleet en daardoor flexibel inzetbaar

Wij werken samen met u aan beter onderwijs

malmberg
veelzijdig als
het onderwijs

De zelfstandigheid van de leerlingen is het grootst in het vwo-deel. De leerlingen kunnen zelf (in overleg met de docent) teksten en verwerkingsopdrachten kiezen die bij hun smaak en aanleg passen. De basisstof uit de eerste hoofdstukken en het literair-historisch overzicht dienen daarbij als informatiebron. In de docentenhandleiding zijn taaksheets opgenomen die een efficiënte uitvoering van de opdrachten kunnen bevorderen. Ook de havo-leerlingen krijgen veel suggesties voor te lezen boeken, met een ruime keuze aan verwerkingsopdrachten. Wat de literair-historische kennis betreft kunnen de vwo-leerlingen zichzelf toetsen aan de hand van in de docentenhandleiding opgenomen vragen en antwoorden.

Metropool

De leerling kan de thema's volledig zelfstandig doorwerken. De methode heeft een heldere structuur, de verbindende teksten zijn in leerlingentaal geschreven en de opdrachten hebben een duidelijke instructie. Uiteraard zijn de fragmenten aan te vullen of te vervangen door eigen teksten. Het basisboek biedt daarnaast een keur aan verwerkingsopdrachten.

Wat zijn de belangrijkste verschillen tussen het havo en het vwo-deel?

Dossier Lezen

De 'gemiddelde' vwo-leerling is meer reflectief ingesteld dan de 'gemiddelde' havo-leerling, dus is er in het vwo-deel iets meer aandacht voor nadenken over jezelf in relatie tot de reacties op literatuur. Daarnaast hebben de onderwerpen een hogere abstractiegraad en worden in de opdrachten hogere eisen gesteld. Het havo- en vwo-deel bevatten voor een belangrijk deel verschillende verhaaltteksten, ook gekozen vanuit de ervaringen die ik met havo- en vwo-leerlingen heb opgedaan in vijftientig jaar onderwijs. In het vwo-deel is er uitvoerig aandacht voor de literatuurgeschiedenis, met een groot overzichtsschema van de cultuurgeschiedenis en een thematische selectie uit de belangrijkste literaire teksten uit onze geschiedenis. Het schema van de cultuurgeschiedenis is overigens ook in het havo-deel opgenomen, al ligt de nadruk daar natuurlijk op literaire teksten uit de twintigste eeuw.

Eldorado

Eldorado biedt aparte literatuurboeken voor 4/5-havo en 4/5/6-vwo vanwege het verschil in studieduur en enkele belangrijke gegeneraliseerde verschillen tussen havo- en vwo-leerlingen. De pragmatische havo-leerling is gericht op directe toepassing van de leerstof. Van de vwo-leerling verwachten we meer theoretische gerichtheid en bereidheid tot reflectie. Ook veronderstellen we bij hen meer taalvaardigheid en belangstelling voor cultuur en literatuur. Bovendien is de stof voor havo-kandidaten beperkter dan voor vwo-kandidaten. De verschillen zitten vooral in het aandeel van literatuurgeschiedenis. Conform het examenprogramma gelden de gewenste literaire kennis en vaardigheden overigens voor beide doelgroepen; het niveaoverschil moet tot uiting komen in de

Uit het logboek van Annewieke, Roosje en Désirée (A5)

'Onze mening over het vak Frans tijdens de GLO-periode is positief. Het was veel werk en niet alléén op school, maar ook thuis hebben we er veel tijd in moeten steken. Je bent veel intensiever met de stof bezig dan met een gewoon 'luister-literatuur-les'. Dan is dit leuker. Als opmerking willen we nog wel even stellen dat we het jammer vonden dat we ons niet beter op de presentatie konden richten. We hadden veel leuke ideeën, maar die konden niet worden verwezenlijkt. We hopen dat u dit logboek leuk gevonden hebt. Wij hebben ons met alle graagte voor 200% ingezet.'

gewenste beheersingsgraad. Havo-kandidaten krijgen daarom gelijksoortige, maar eenvoudiger opgaven voorgelegd aan de hand van minder complexe teksten.

Globe

Globe biedt bij *Laagland* aparte edities voor havo en vwo. Bij *A Joy Forever*, *An die Freude* en *Un peu d'amour et d'amitié* werken de vwo-leerlingen met een extra boek. De verschillen zitten allereerst in de literatuurgeschiedenis, die in de havo-boeken ontbreekt. Daarnaast is de tekstkeuze voor vwo een andere dan voor havo. Ook het niveau van de opdrachten verschilt: van vwo-leerlingen wordt meer onderbouwing van de persoonlijke reactie en de leessaak verwacht. Tot slot zijn er natuurlijk verschillen in kwantiteit, omdat er voor vwo meer studielast voor literatuur beschikbaar is.

Literatuur zonder grenzen

Wat de basis hoofdstukken betreft is er verschil in diepgang van de aangeboden informatie en moeilijkheidsgraad van de gesuggereerde opdrachten. Het vwo-deel bevat een uitgebreide literatuurgeschiedenis, het havo-deel niet. Het vwo-deel bevat geen 'voorgescreven' teksten of tekstfragmenten met tekstgebonden opdrachten, het havo-deel wel. Kortom, het havo-deel gaat uit van een sterkere mate van sturing en begeleiding, waarbij de keuzevrijheid met betrekking tot werken voor de lijst en bijpassende verwerkingsopdrachten gehandhaafd blijft.

Metropool

In *Metropool* staat (net als in de nieuwe eindtermen) de tekstervaring door de leerling centraal. Het verwoorden van die tekstervaring en het beargumenteren van de eigen mening over literaire werken, doet elke leerling op zijn eigen niveau. Dat maakt aparte boeken voor havo en vwo overbodig. In *Metropool* zit wel een opbouw in moeilijkheidsgraad van de tekstfragmenten en de opdrachten, zodat de methode geschikt is voor zowel havo als vwo. De literatuurgeschiedenis en de theorie zijn steeds bedoeld om de teksten beter te begrijpen en te verwerken. Dat geldt ook voor havo-leerlingen, hoewel dit voor hen niet meer verplichte examenstof is.

Wat zijn volgens u de belangrijkste pluspunten van de leergang voor de leerling en de docent?

Dossier Lezen

Dossier lezen is een prettig leesbaar boek over literatuur, met aan de doelgroep aangepaste tekstkeus. Het biedt leerlingen de basis om zich te ontwikkelen tot literair competente leerlingen en blijvende lezers. In de opzet, indeling, aanpak en omvang is rekening gehouden met de manier van werken in de tweede fase, in het studiehuis. *Dossier lezen* is een uitnodigend en uitdagend opgezet boek, waarbij de docent alle ruimte heeft om zijn eigen manier van werken in te zetten, de leerling vrij te laten waar hij denkt dat dat kan en nuttig is, en 'in te grijpen' waar hij dat nodig of plezierig acht.

Eldorado

Uit het ten geleide van het basisboek: 'Eldorado is een paradijs in je verbeelding, een plaats waar je je heel prettig en gelukkig kunt voelen. Met literatuur lukt het nog om Eldorado te vinden, als je er moeite voor wilt doen. Want in dit ondermaanse krijgen we helaas niets voor niets. Als het je lukt boeken te vinden die jou op het lijf geschreven zijn, dan ben je in Eldorado terwijl je aan het lezen bent. Dit studieboek helpt je op weg.' Met behulp van *Eldorado* kan een school zelf beslissen in hoeverre en op welk moment sprake is van geïntegreerd literatuuronderwijs en van een zinnige invulling voor wereldliteratuur binnen CKV-1. Op verschillende manieren is ervoor gezorgd dat de leerling zelfstandig met het materiaal kan werken. Daarbij kan de docent de graad van zelfstandigheid zelf bepalen. *Eldorado* is een multimediale methode voor literatuuronderwijs met een eigen literatuursite met aanvullende informatie over schrijvers en hun boeken.

Globe

Globe biedt afwisseling en tegelijkertijd herkenbare samenhang. *Globe* brengt de literatuur dicht bij de leerling door uit te gaan van gevarieerde, in de oorspronkelijke taal geschreven literaire teksten en fragmenten. De onderlinge afstemming van de literatuurmethoden van *Globe* zorgt ervoor dat er tijd kan worden bespaard. In de literatuurmethoden van

Globe leert de leerling gestructureerd zijn tekstervaringen onder woorden te brengen en zijn eendoorden over literaire teksten te beargumenteren. Een belangrijk kenmerk van *Globe* is dat het leesdossier systematisch wordt opgebouwd en dat er studielast is gereserveerd voor het lezen voor de lijst. Tot slot biedt *Globe* optimale ondersteuning voor docent én leerling met behulp van uitgebreide docentenhandleidingen (inclusief werkplanner), uitwerkingenboeken of -diskettes en toetsen.

Literatuur zonder grenzen

Zowel het vwo- als het havo-deel van *Literatuur zonder grenzen* bestaat uit één boek, wat de integratie bevordert en in veel gevallen kostenbesparend is. De leergang is gebaseerd op een ruime mate van praktijkervaring, aangezien twee van de drie auteurs het grootste deel van het materiaal al hebben gebruikt en geëvalueerd. De leergang maakt vele vormen van integratie mogelijk. De persoonlijke smaakontwikkeling van de leerlingen komt, door de grote keuzevrijheid, zowel wat betreft te lezen teksten als wat betreft verwerkingsopdrachten, optimaal tot zijn recht.

Metropool

Metropool brengt de literatuur dicht bij de leerling. Met *Metropool* leert de leerling dat literatuur niet een moeilijk op zichzelf staand fenomeen is, maar nauw verbonden is met de werkelijkheid, met andere talen en kunsten. De leerling leert gestructureerd zijn tekstervaring te verwoorden en te beargumenteren op zijn eigen niveau. *Metropool* biedt de docent de mogelijkheid om binnen de beschikbare uren alle facetten van het literatuuronderwijs aan bod te laten komen. De methode houdt rekening met het aantal studielasturen in de verschillende vormen van afgestemd of vakoverstijgend literatuuronderwijs, zodat *Metropool* voor alle vormen van literatuuronderwijs gebruikt kan worden. Het docentenboek biedt de docent houvast door middel van voorbeelduitwerkingen, suggesties voor toetsing en beoordeling en voorstellen voor afstemming en vakoverstijgend literatuuronderwijs. Tot slot biedt de methode veel mogelijkheden voor samenwerking met het vak CKV-1.

Uit het logboek van Jos, Jan, Gerda en Peter (A5)

'In de GLO-weken hebben we met veel plezier en inzet gewerkt. De werksfeer onderling was goed, en iedereen voerde zijn taken prima uit. We waren hierdoor op tijd klaar. Wat ons betreft was het GLO-project voor Engels dan ook

geslaagd. De wijze van literatuurbehandeling is met het maken van een verslag als dit veel leuker, en je leert er volgens ons ook meer van. Niet alleen van de literatuur leer je meer, maar ook het werken in teamverband is leuk. Vooral als er in zo'n goede sfeer werd gewerkt als bij ons.'